

Zakgids

Dag vlinders

voor Nederland
en Vlaanderen

Richard Lewington

Vertaling: Albert Vliegthart en Ties Huigens

KOSM • S

Kosmos Uitgevers,
Utrecht/Antwerpen

Introductie

Vlinders kijken is tegenwoordig een populair en leuk tijdverdrijf voor veel mensen, met als gevolg dat er nog steeds nieuwe ontdekkingen worden toegevoegd aan de enorme opgedane kennis in Vlaanderen en Nederland. Al sinds de achttiende eeuw, toen het vlinders verzamelen hoogtij vierde, tot aan vandaag de dag in het digitale tijdperk, is er veel informatie verzameld en is vrijwel nergens zo veel kennis over deze insecten opgebouwd als in de Lage Landen.

Tegenwoordig is de behoefte aan verzamelen voor een groot deel vervangen door digitale fotografie en bouwen mensen een fotoverzameling op in plaats van dieren te vangen. De bewijsfoto's vergroten de betrouwbaarheid van de waarnemingen en leiden soms zelfs tot ontdekkingen van nieuwe soorten.

Nieuwe informatie, ook over de algemene soorten, wordt nog steeds verkregen en zelfs de beginner kan daaraan bijdragen door het observeren en registreren van vlinders. Waarnemingen in Nederland en België kunnen digitaal worden doorgegeven aan De Vlinderstichting of Natuurpunt die alle gegevens verzamelen. Alle waarnemingen worden eerst gevalideerd voordat ze worden gebruikt om de verspreiding en toestand van vlinders te bepalen en deze te beschermen.

Helaas hebben Vlaanderen en Nederland niet zoveel vlindersoorten als de rest van Europa – slechts 71 van ruim 450 soorten – maar desondanks zijn sommige soorten nog lastig uit elkaar te houden.

Het belangrijkste doel van dit boek is om met zo veel mogelijk illustraties van iedere vlinder en zijn bijhorende levensstadia, het voor een breder publiek mogelijk te maken om soorten correct te kunnen identificeren. Alle dagvlinders van Vlaanderen en Nederland zijn in deze gids opgenomen, maar ook enkele algemeen voorkomende dagactieve nachtvlinders worden in deze gids natuurgetrouw afgebeeld.

Meningen verschillen over het gebruik van foto's of tekeningen voor het identificeren van vlinders. Foto's geven doorgaans een statisch beeld. Harde kenmerken, fijne details en verschillen tussen vergelijkbare soorten zijn in tekeningen beter te vatten en resulteren vaak in een nauwkeuriger identificatie.

Vlinderbescherming

De achteruitgang van onze vlinders sinds 1950 is dramatisch en van grote zorg. Niet alleen voor natuurliefhebbers, maar ook voor mensen die zich het genot en plezier van weleer kunnen herinneren van bloemrijke graslanden met massa's dartelende vlinders. Intensivering van landbouw, verdroging, vermessing en toenemend landgebruik hebben niet alleen een negatief effect op de geschiktheid van habitat voor vlinders, maar ook op biodiversiteit in het algemeen. De effecten van klimaatverandering spelen daarin ook een rol; enkele soorten zullen profiteren van hogere temperaturen, maar andere, zoals onze veenvlinders, juist niet. Enkele zeldzame soorten die aan een specifiek habitat gebonden zijn, zoals de pimpernelblauwtjes, hebben geprofiteerd van beschermingsorganisaties zoals De Vlinderstichting, die op basis van grondig onderzoek gepaste (beheer)maatregelen heeft getroffen om deze soort te behouden. Toch is het zorgelijk dat ook algemene soorten zoals de argusvlinder en hooibeestje hard achteruitgaan en we de oorzaak hiervan nog niet goed weten. Daarom is het essentieel om meer onderzoek en kennis te verzamelen over onze vlinders en de monitoring te continueren. Hiermee kunnen De Vlinderstichting en Natuurpunt zich blijven inzetten om onze vlinders en hun leefgebieden te beschermen.

De Vlinderstichting is het kenniscentrum voor vlinders en libellen in Nederland. In Vlaanderen wordt deze taak door Natuurpunt en haar Vlinderwerkgroep uitgevoerd. In beide landen worden tal van projecten uitgevoerd om vlinders te tellen, te behouden en te beschermen. Samen met vele vrijwilligers wordt monitoring, onderzoek en de uitvoer van maatregelen gerealiseerd. Via sociale media, tijdschriften, nieuwsberichten, opleidingen, activiteiten en werkgroepen worden jaarlijks nieuwe 'vlinderaars' enthousiast gemaakt en betrokken bij deze initiatieven. Meer informatie over hoe u zelf kunt bijdragen om vlinders te beschermen of om er meer over te leren, kunt u vinden bij:

In Nederland:

De Vlinderstichting

Postbus 506, 6700 AM Wageningen

0317 467346

info@vlinderstichting.nl

www.vlinderstichting.nl

In Vlaanderen:

Natuurpunt en de Vlinderwerkgroep van Natuurpunt

Coxiestraat 11, 2800 Mechelen

0032 15297220

vlinders@natuurpunt.be

www.natuurpunt.be

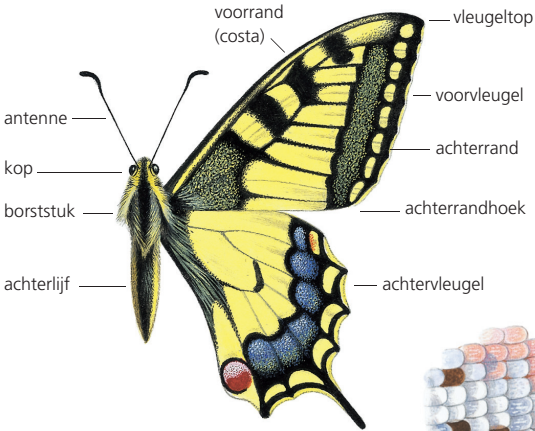

De bouw van een vlinder

Vlinders behoren tot de insectenorde *Lepidoptera*, wat 'geschubte vleugels' betekent. Het is de overlappende structuur van deze schubben die dag- en nachtvlinders een prachtige variatie aan kleuren en reflecties geeft en ze zo uniek maakt.

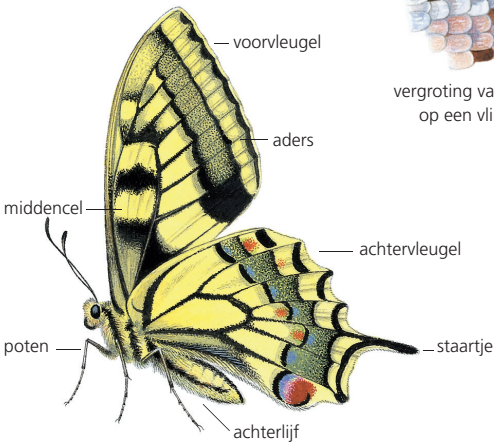
De twee paar dunne vliesachtige vleugels hechten aan het borststuk en worden ondersteund door een netwerk van aders, die zuurstof en warmte naar de organen in het lijf transporteren. De belangrijkste vlinderdelen waaraan in dit boek bij de soorten wordt gerefereerd, zijn hieronder in detail getekend.

Bovenzijde

vergroting van de schubben op een vlindervleugel

Onderzijde

Een korte introductie

Hesperiidae – dikkopjes

Zwartsrietdikkopje pagina's 28-29

Geelsrietdikkopje pagina's 30-31

Kommavlinder pagina's 32-33

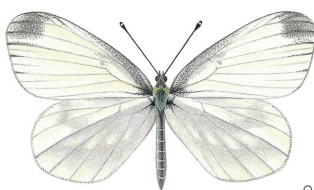

Groot dikkopje pagina's 34-35

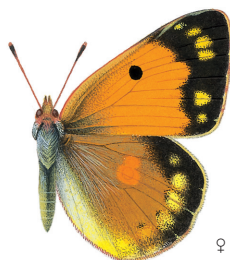
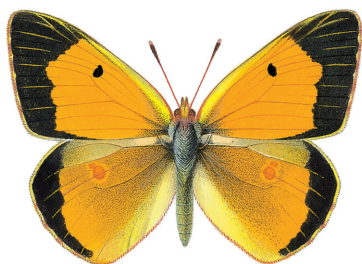
Spiegeldikkopje pagina's 36

Pieridae – witjes

rust altijd met
gesloten vleugels

Boswitje pag. 46-47

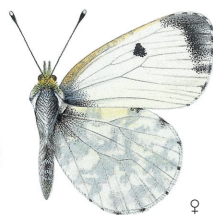

rust altijd met
gesloten vleugels

♀ heeft ook een
bleke vorm (helice)

Oranje luzernevlinder pag. 48-49

Oranjetipje pag. 52-53

voorvleugel met
duidelijke wortelmek

Het op naam brengen van een vlinder

Hoewel het mogelijk is om sommige dagvlinders in vlucht te determineren, zullen de meeste toch in rusthouding bekeken moeten worden voor het bepalen van de onderscheidende kenmerken. Omdat veel vlinders niet lang blijven zitten, moet je weten waarop je moet letten, bijvoorbeeld op de uiteinden van de sprieten van sommige dikkopjes, en de franjes of de zwarte stippen op de onderkant van de vleugels van de blauwtjes. Daarom zijn in deze gids tekeningen gebruikt, zodat variatie in de vlinders zo veel mogelijk wordt vermeden. De tekst geeft beperkte, maar belangrijke informatie om vlinders op naam te brengen. Dit boek is bedoeld als veldgids en is daarom niet te dik en klein van formaat.

In de tekst staat hoe frequent een soort voorkomt in Nederland en Vlaanderen, en er is steeds een verspreidingskaartje bijgevoegd. Daarnaast worden de belangrijkste kenmerken beschreven.

Bij de tekeningen worden soms ook nog onderscheidende kenmerken beschreven. Sommige vlinders zijn zeer variabel. Het is onmogelijk om alle varianten en vormen af te beelden en te benoemen. In geval van twijfel kun je het beste naar meer individuen van dezelfde populatie zoeken.

Om inzicht in de leefwijze te geven, staan bij veel soorten ook illustraties van de rupsen, eitjes en poppen en is aangegeven wanneer de soort zich in dit stadium bevindt, met een 'fenologiediagram'.

In het veld

Deze gids is een eerste hulpmiddel om vlinders op naam te brengen. Probeer altijd een foto van de vlinder te maken, het liefst van zowel de boven- als de onderkant. Dat zal soms moeilijk of zelfs onmogelijk zijn, maar het kan (achteraf) helpen bij de juiste determinatie. Daarnaast is het aan te raden om een kleine verrekijker te gebruiken die tot korte afstand (minder dan 2 meter) scherp te stellen is. Je kunt zo de vlinders goed bekijken zonder dat ze al te snel wegvliegen.

In deze gids zijn kenmerken genoemd die gemakkelijk te zien zijn op levende vlinders. De termen die gebruikt worden voor het aangeven van de vleugelkenmerken zijn te vinden in de schematische tekeningen op pagina 6 van deze gids. De lichte tinten in de verspreidingskaartjes geven aan waar de vlinder als zwerver wordt gezien.

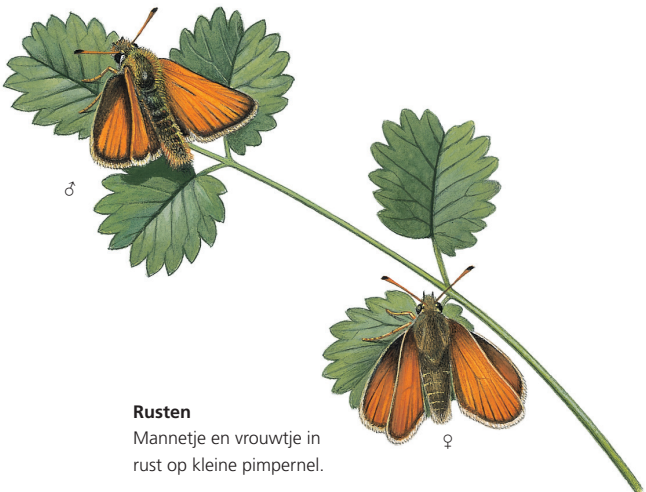
Dikkopjes

Zwartsprietdikkopje

Thymelicus lineola

Deze kleine, algemene vlinder komt vrijwel overal in Nederland en Vlaanderen voor. Hij is alleen wat schaarser in delen van het Nederlandse rivierengebied, de Flevopolder, het Utrechts veenweidegebied en in Noord-Holland. De Nederlandse verspreiding is nauwelijks veranderd in de periode van 1900 tot 1990, maar daarna breidde de soort zich uit in het zeekleigebied en in Brabant, Limburg en Gelderland. In Vlaanderen neemt de verspreiding sinds 2000 echter af, vooral in de Kempen zijn populaties verdwenen.

De overeenkomst met het geelsprietdikkopje zorgt nog steeds voor verwarring, omdat beide hetzelfde leefgebied delen en in dezelfde periode vliegen. Het zwartsprietdikkopje verschijnt echter iets later in juni en vliegt tot eind augustus. De zwarte uiteinden aan de onderkant van de antennen vormen het beste onderscheid met het geel-

Rusten

Mannetje en vrouwtje in rust op kleine pimpernel.

Geraniumblauwtje

Cacyreus marshalli

Dit vlindertje is één van de meest dubieuze in onze soortenlijst. Het geraniumblauwtje is in 1990 voor het eerst, waarschijnlijk per ongeluk, op Mallorca verschenen en heeft sindsdien heel Zuid-Europa gekoloniseerd. In 1991 werd het geraniumblauwtje voor het eerst in Vlaanderen gezien en in 1999 pas in Nederland; deze vlinders zijn waarschijnlijk via de invoer van Pelargoniumplanten hier binnengekomen. In de jaren daarna zijn, zeer onregelmatig, verschillende exemplaren waargenomen. Omdat deze opportunistische soort weinig eisen stelt, kent hij meerdere generaties. De soort heeft zich vaak in het zomerseizoen ook voortgeplant, maar heeft de winter hier niet overleefd. Het is dan ook onwaarschijnlijk dat het geraniumblauwtje zich permanent bij ons gaat vestigen. Toch de bloembakken in de gaten houden, waar de vlinders zich kunnen ophouden. Ze zijn eenvoudig te herkennen aan hun bruine vleugels met een geblokte franje. De onderkant van de vleugels is bruinwit gemarmerd, zoals geen enkel ander blauwtje dat heeft. Opvallend zijn de vlekken in de binnenrandhoek van de achtervleugel en het staartje aan de achtervleugel.

Het geraniumblauwtje heeft een zwakke fladderende vlucht en houdt zich vooral op bij bloembakken met geraniums of pelargoniums. De geblokte franje en het staartje zijn erg opvallend. De gemarmerde onderzijde is tijdens het rusten goed te zien.

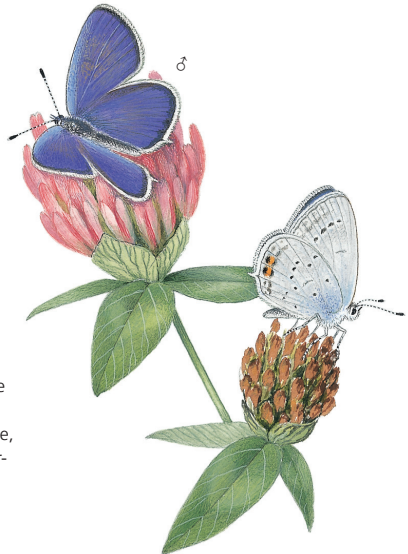

Staarblauwtje

Cupido argiades

Dit onopvallende blauwtje wordt pas recent sinds 2011 vaker in Nederland waargenomen. In Vlaanderen is recent maar één bevestigde waarneming (in 2013). Het is een soort die als gevolg van klimaatverandering zijn areaal gestaag naar het noorden uitbreidt, dus deze soort kan nog in grotere aantallen verwacht worden. De meeste waarnemingen liggen tussen juli en september, maar in zuidelijker streken vliegt deze soort vanaf april in meerdere generaties. Staarblauwtjes houden van vochtige, vrij ruige, extensief begraasde weilanden en hooilanden en komen soms ook op heide voor. De waardplant is vooral rode klaver, maar eitjes worden ook op gewone en moerasroklaver afgezet. De bovenkant is bij het mannetje violetblauw en bij het vrouwtje bruin met blauwe bestuiving. De onderkant van de vleugels is zilvergrijs met kleine zwarte stippen en bij de binnenrandhoek van de achtervleugel bevindt zich een klein kort staartje met duidelijke oranje vlekken ervoor.

De mannetjes zijn violetblauw, maar de hoeveelheid blauwe bestuiving varieert bij de vrouwtjes. Ze kunnen gemakkelijk verward worden met boomblauwtje en icarusblauwtje, zeker als ze wat afgevrogen zijn. Als de staartjes nog aanwezig zijn en de oranje vlekken aan de rand niet versleten, is deze soort niet te verwarren met andere blauwtjes.

Vlinders in de tuin

De Vlinderstichting en Natuurpunt zetten zich in om vlinders te beschermen, maar u kunt zelf ook een steentje bijdragen, bijvoorbeeld in uw eigen tuin. Hier wordt een handreiking gegeven om uw tuin eenvoudig vlindervriendelijk te maken en dat is ook goed voor bijen en andere insecten!

Stap 1: Nectar – voedsel voor vlinders

Een tuin met het hele jaar door de juiste bloeiende planten is misschien wel de eerste en belangrijkste stap. Vlinders leven van nectar, een zoete stof die in bloemen zit. We hebben er een paar geselecteerd.

Stap 2: Voedsel voor de rupsen

Rupsen zijn vreselijk kieskeurig als het gaat om voedselplanten, ook wel waardplanten genoemd. Zo heeft iedere soort zijn specifieke waardplant, die we ook in de tuin kunnen laten terugkomen. Laat bijvoorbeeld een overhoekje met brandnetels voor de kleine vos, dagpauwoog en gehakelde aurelia staan of zaai in het gazon ook wat rolklaver voor het icarusblauwtje. Zandoogjes zijn afhankelijk van grassen en het boomblauwtje legt haar eitjes op klimop, hulst en kattenstaart.

Stap 3: Warmte

Vlinders zijn koudbloedige dieren. Ze hebben warmte van de zon nodig om te vliegen. Ze zoeken de zonnigste plekje van uw tuin op. Plant nectarrijke planten daarom in de zon. En zorg voor zonnige plekjes uit de wind, waar vlinders kunnen opwarmen.

Stap 4: Afwisseling

Een goede vlindertuin bestaat uit afwisseling en variatie. Vlinders oriënteren zich met hulp van de planten in een tuin, zoals wij gebouwen herkennen. Het is daarom belangrijk om in de tuin variatie aan te brengen in de hoogte van de planten, zodat vlinders er hun weg kunnen vinden en er voldoende voedsel is voor vlinders en rupsen.

Stap 5: Een veilige plek in de winter

Tot slot hebben vlinders verschillende strategieën om de koude winter door te komen. Iedere vlindersoort overwintert op zijn eigen manier. In een kale, schoongeharkte tuin kunnen vlinders geen beschutting vinden tegen regen of kou. Laat uitgebloeide planten staan en ruim niet te netjes op, zodat vlinders, maar ook andere insecten, er een goede schuilplaats vinden!

**'Heel praktisch om mee te nemen,
de tuin in, bij wandelingen, fietstochten
en excursies.'**

De *Zakgids dagvlinders voor Nederland en Vlaanderen* is een toonaangevende veldgids om vlinders in onze eigen omgeving te vinden en te herkennen. De gerenommeerde illustrator Richard Lewington maakte meer dan 600 sprekende tekeningen, waardoor we de dieren in verschillende levensstadia zien. Met actuele verspreidingskaartjes, zodat je gericht op zoek kunt.

**Speciaal bewerkt voor Nederland en Vlaanderen
door Albert Vliegthart en Ties Huigens van
De Vlinderstichting.**

**KOS
MOS**

NUR 432
Kosmos Uitgevers,
Utrecht/Antwerpen

